

บทที่ 4

พัฒนาการของการถ่ายภาพในสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

นับแต่บาทหลวงปาเลอกัวส์ ได้เริ่มนำกล้องถ่ายรูปเข้ามาในประเทศไทยเป็นคนแรก ใน พ.ศ. 2388 ต่อมารัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นผู้นำในการยอมรับเทคโนโลยีตะวันตก โดยเฉพาะการถ่ายรูป (ศักดา ศิริพันธ์, 2535) การถ่ายรูปในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 นั้นยังคงแพร่หลายอยู่ในวงจำกัดถือเป็นงานอดิเรกของเจ้านาย ขุนนาง และชาวต่างประเทศ พัฒนาการของการถ่ายรูปจึงกล่าวได้ว่าได้เริ่มจากการยอมรับเทคโนโลยีตะวันตกโดยชนชั้นสูง (Elite) ก่อนแล้วจึงค่อยๆ แพร่หลายสู่ประชาชนทั่วไป (Popularize) แต่การที่เทคโนโลยีจะแพร่หลายได้นั้นย่อมจะต้องใช้ระยะเวลา ประกอบกับปัจจัยอื่นๆ เช่น เทคโนโลยีของกล้องเองก็มีการเปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่บริบททางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปประกอบกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีได้มีส่วนทำให้เกิดการแพร่หลายในเรื่องการถ่ายรูป ดังนั้นอาจจะกล่าวถึงพัฒนาการของการถ่ายภาพ สถาบันสอนถ่ายภาพในสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยแบ่งเป็น 2 ยุค ได้ดังนี้

1. ยุคที่ 1 : สมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 7 เป็นยุคที่การถ่ายรูปและภาพยนตร์ได้เริ่มแพร่เข้ามาในประเทศไทย โดยแพร่หลายอยู่ในหมูชนชั้นนำ คือ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และชาวต่างประเทศ การถ่ายรูปถือเป็นงานอดิเรกของเจ้านาย ร้านถ่ายรูปในยุคนี้ดำเนินการโดยชาวต่างประเทศ ได้แก่ยุโรป ญี่ปุ่น และจีน ในยุคนี้ความรู้เรื่องการถ่ายรูปคงแพร่หลายอยู่ในหมู่เจ้านายและชาวต่างประเทศที่เปิดดำเนินกิจการด้านการถ่ายรูป

2. ยุคที่ 2 : ต่อมาสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา เริ่มเกิดโสตทัศนศึกษา (Audio-visual) ขึ้นในเมืองไทย มีการตั้งโรงเรียนสารพัดช่าง สอนการถ่ายรูปหลักสูตรระยะสั้น เริ่มตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ เริ่มเปิดแผนกวารสารศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้เกิดสถาบันสอนวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์อย่างเป็นทางการ

ยุคที่ 1

พัฒนาการถ่ายภาพสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7

พัฒนาการถ่ายภาพสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7 จะแยกกล่าวเป็นสองส่วนคือ ด้านการถ่ายภาพ และด้านการถ่ายภาพยนตร์

(ก) บริบทในเรื่องการถ่ายภาพ

การถ่ายภาพในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 นี้ กล่าวได้ว่าสถานภาพของการถ่ายภาพยังคงเป็นงานอดิเรกของบรรดาเจ้านายและขุนนาง รวมทั้งชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำ (Elite) ในสังคม ร้านถ่ายรูปส่วนใหญ่ที่เปิดดำเนินการเป็นของชาวต่างชาติ ร้านถ่ายรูปปรับจ้างที่เป็นของคนไทยมีจำนวนน้อย นอกจากนี้พัฒนาการเรื่องกล้องถ่ายรูปและอุปกรณ์ยังไม่พัฒนามากนัก อีกทั้งยังไม่มีสถาบันสอนการถ่ายรูปอย่างเป็นทางการ

1. สถานภาพของการถ่ายภาพในรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 7 เป็นงานอดิเรกของเจ้านาย (Elite)

หลังจากการถ่ายรูปได้เริ่มเข้ามาเมืองไทยเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2388) ในขณะนั้นสังคมไทยนอกจากมีความเชื่อเรื่องการถ่ายรูปจะทำให้ผู้ถูกถ่ายมีอายุสั้นแล้ว ยังมีความเชื่อเรื่องการห้ามมองหน้าพระมหากษัตริย์ แต่รัชกาลที่ 4 ทรงเป็นผู้นำในการยอมรับเทคโนโลยีตะวันตกโดยเฉพาะเรื่องการถ่ายรูป ทำให้ความเชื่อเดิมในเรื่องการถ่ายรูปทำให้อายุสั้นถูกสั่นคลอน อีกทั้งยังทรงใช้พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์เป็นเครื่องเจริญพระราชไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ และอเมริกา (ศักดา ศิริพันธ์, 2535) ดังนั้นตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา การถ่ายรูปก็เป็นที่นิยมของพระมหากษัตริย์ตลอดจนเชื้อพระวงศ์และข้าราชการชั้นสูงเรื่อยมา ในสมัย รัชกาลที่ 5 นอกจากจะทรงใช้รูปถ่ายเป็นเครื่องเจริญพระราชไมตรีกับประเทศต่างๆ แล้ว ยังทรงใช้ประโยชน์เรื่องรูปถ่ายในทางการเมืองอีกด้วย ทรงถ่ายรูปในอิริยาบถต่างๆ และเผยแพร่ให้ประชาชนรับรู้ ทำให้ประชาชนจำพระองค์ได้เมื่อพระองค์เสด็จประพาสต้นเพื่อเยี่ยมเยียนราษฎร

ดังนั้นกล่าวได้ว่า การถ่ายรูปเป็นสิ่งที่เฟื่องฟูมากในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2447) ทั้งนี้เนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงให้ความสำคัญพระทัยกับการถ่ายรูป เนื่องจากทรงคุ้นเคยกับการถ่ายรูปตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ต่อมาเมื่อขึ้นครองราชย์ ทรงสนพระทัยเรื่องการถ่ายรูปอย่างจริงจัง ทรงซื้อกล้องถ่ายรูปประจำพระองค์ ศึกษาเรื่องการถ่ายรูปด้วยพระองค์เอง ดังพระราชหัตถเลขาที่มีไปถึงบุคคลใกล้ชิด อีกทั้งในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็ทรงกล่าวถึงเรื่องการถ่ายรูปไว้หลาย ๆ แห่งด้วยกัน เช่น พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน (ศักดา ศิริพันธ์,

2535) และเมื่อประชาชนเห็นว่าพระมหากษัตริย์ และเจ้านายมีความนิยมในการถ่ายรูปกัน
อย่างแพร่หลาย ความเชื่อในเรื่องการถ่ายรูปทำให้อายุสั้นจึงได้เริ่มเสื่อมคลายลง

เพราะฉะนั้นการถ่ายรูปในสมัยที่เข้ามาเมืองไทยแรกๆ นั้นเป็นเพียงงาน
อดิเรกของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย รวมทั้งข้าราชการชั้นสูงและชาวต่างประเทศเท่านั้น
ที่สามารถจะเล่นกล้องได้ ทั้งนี้เนื่องจากกล้องเป็นสิ่งใหม่ที่แพร่เข้ามาเมืองไทยโดยชาวต่าง
ประเทศ ต่อมาเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชนิยมจึงเป็นที่แพร่หลายในหมู่ขุนนาง
ข้าราชการชั้นสูง

2. ร้านถ่ายรูปส่วนใหญ่ดำเนินการโดยชาวต่างชาติ

ร้านถ่ายรูปที่เปิดดำเนินการตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และยังคงเปิดเรื่อยมา
จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นร้านถ่ายรูปของชาวเยอรมัน ญี่ปุ่น และชาวจีน
และมีคนไทยเพียงบางคนเท่านั้นที่เรียนรู้การถ่ายรูป ร้านถ่ายรูปของชาวต่างชาติเหล่านั้น ซึ่ง
ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานคร (ศักดา ศิริพันธ์, 2535) ได้แก่

- ร้านถ่ายรูปของชาวเยอรมัน ได้แก่

ร้านโรเบิร์ตเลนซ์

นาย อี. กรูเต ชาวเยอรมัน ได้ซื้อกิจการของร้านโรเบิร์ตเลนซ์ ตั้งแต่เดือน
มกราคม 2450 และดำเนินธุรกิจการถ่ายภาพเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 จนกระทั่งประเทศ
ไทยประกาศสงครามกับเยอรมันในวันที่ 23 กค. 2460 ทรัพย์สินของชาวเยอรมันถูกยึด นาย
อี กรูเต เดินทางกลับประเทศเยอรมัน และใน พ.ศ. 2470 จึงได้เดินทางกลับมาอีกครั้งหนึ่ง
และเป็นผู้อำนวยการร้าน ห้องฉายานรสิงห์ ซึ่งก็คือร้านโรเบิร์ต เลนซ์ เดิมนั่นเอง

- ร้านถ่ายรูปชาวจีน

ร้านถ่ายรูปชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 7 นอกจากร้านเจียเป็งเซง ซึ่งเปิดกิจการ
ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แล้ว ร้านถ่ายรูปชาวจีนเริ่มมีมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ร้านถ่ายรูปเหล่า
นั้น ได้แก่

ร้านวิจิตรศิลป์ ตลาดพยุ

เป็นของนายโกหลุย แซ่ฉั่ว ซึ่งเคยทำงานด้านการถ่ายรูปที่เมืองแต้จิ๋ว ประเทศจีน ก่อนเดินทางเข้าประเทศไทย เมื่อเข้ามาในเมืองไทยจึงเลือกงานที่ตนถนัด และได้เข้าไปทำงานในร้านถ่ายรูป เจียเป็งเซง เป็นเวลา 7 ปี จึงลงทุนเปิดร้านถ่ายรูปของตนเอง ชื่อว่า “เก็งเซง” มีชื่อไทยว่า “วิจิตรศิลป์”

นางเล็งอาร์ต

เป็นร้านถ่ายรูปและทำล๊อคเก็ตที่มีชื่อเสียงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เจ้าของร้านคือ นายหม่อมอยู่ แซ่เหงิว (อาร์ต ศิลปวณิช) เกิดที่เกาะ เมาริตัส ทวีปอาฟริกา จึงมีความรู้ภาษาอังกฤษดี เดินทางเข้ามาเมืองไทยโดยมีอาชีพทำทองก่อน จนสามารถตั้งร้านถ่ายรูป รับถ่ายรูปติดบัตร ถ่ายรูปงานแต่งงานนอกสถานที่ และต่อมาขยายกิจการทำล๊อคเก็ตเป็นร้านแรกของเมืองไทย

ร้านสดสวย

เป็นของนายไกวฟ่อง แซ่กว๊าน เป็นชาวจีน ร้านนี้มีชื่อในการถ่ายรูปติดบัตร รูปถ่ายบุคคล และรูปถ่ายแต่งงาน

- ร้านถ่ายรูปของคนไทย

ห้องภาพงม่นคง

เป็นของนายเซาว์ และนายจิตต์ งม่นคง เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน (มีบรรพบุรุษเป็นชาวจีน) นายเซาว์ มีพื้นความรู้ภาษาจีนจากโรงเรียนจีน และมีความรู้ภาษาอังกฤษจากโรงเรียน อัสสัมชัญ นายเซาว์และนายจิตต์เคยทำงานในร้านถ่ายรูปชื่อสยามจำลองลักษณะ เมื่อรวบรวมเงินได้มากพอ นายเซาว์จึงได้ออกมาตั้งร้านถ่ายรูปขึ้น โดยมีน้องชายเป็นหุ้นส่วน

นายจรุง อิศรางกูร ณ อยุธยา

นายจรุงเป็นคนไทยซึ่งมีความรู้เรื่องการถ่ายรูปเพราะเคยเรียนที่โรงเรียนเพาะช่าง (พ.ศ. 2472) ซึ่งมีการสอนถ่ายรูปอยู่ด้วยในขณะนั้น และเคยทำงานในร้าน “ฉายานรสิงห์” ซึ่งคือร้าน โรเบิร์ต เลนซ์ เดิมของชาวเยอรมัน และเป็นผู้บุกเบิกการถ่ายรูปใน

ภาคเหนือ ในสมัยรัชกาลที่ 7 นายจรุง ประกอบอาชีพรับจ้างถ่ายรูป โดยเดินทางไปรับจ้างตามที่ต่างๆ ในจังหวัดทางภาคเหนือ

ร้าน ร. บุญนาค ของ อาจารย์ระบิล บุญนาค

ในสมัยเด็กอาจารย์ระบิลถูกส่งไปเรียนที่สิงคโปร์เพื่อให้รู้ภาษาต่างประเทศ และเรียนรู้การค้าขาย อาจารย์ระบิล เรียนรู้การถ่ายภาพด้วยตนเองและได้รับคำแนะนำจากญาติ ซึ่งเคยเรียนการถ่ายภาพที่เพาะช่าง และเนื่องจากมีความรู้ภาษาอังกฤษดีจึงสามารถศึกษาค้นคว้าจากตำราภาษาอังกฤษ โดยหาซื้อจากร้านถ่ายรูปของชาวญี่ปุ่น อาจารย์ระบิลเปิดร้านถ่ายภาพชื่อว่า “ร.บุญนาค” ที่ถนนสีลม ซึ่งเป็นร้านคนไทยที่หายากในสมัยนั้น (รัชกาลที่ 7)

สังเกตได้ว่าร้านถ่ายรูปในยุคนี้ (สมัยรัชกาลที่ 7) ร้านถ่ายรูปรับจ้างมีแต่การรับจ้างถ่ายรูปประเภทรูปบุคคล รูปติดบัตร รับจ้างถ่ายรูปนอกสถานที่ตามงานสำคัญๆ ได้แก่ งานแต่งงาน งานบวช และถ่ายรูปหมู่นอกสถานที่ตามสถานที่ราชการ นอกจากนี้ยังมีร้านรับจ้างทำสื่อเกิดเกิดขึ้นเป็นร้านแรก ได้แก่ร้านนางเล็งอาร์ต และนอกจากนี้ ร้านถ่ายรูปส่วนใหญ่ล้วนดำเนินการโดยชาวจีน เพราะผู้ที่รู้เรื่องการถ่ายภาพในสมัยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2470 ได้นั้น ต้องศึกษาจากตำราภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ทำให้อาจกล่าวได้ว่า แหล่งความรู้เรื่องการถ่ายรูปในยุคนั้น คงจำกัดอยู่เพียง 2 แหล่งคือ ตำราภาษาจีน และภาษาอังกฤษ

3. พัฒนาการเทคโนโลยีการถ่ายรูป และการล้างฟิล์ม อัดขยายรูป

นอกจากร้านถ่ายรูปส่วนใหญ่ที่ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 จะเป็นของชาวต่างชาติแล้ว เทคโนโลยีในเรื่องการถ่ายรูปสมัยที่เข้ามาใหม่ๆ นั้น กล้องและอุปกรณ์ต่างๆ มีขนาดใหญ่และมีราคาแพง การสั่งซื้อกล้องและอุปกรณ์ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ อีกทั้งในตอนนั้น(สมัยรัชกาลที่ 5 -รัชกาลที่ 6) ยังใช้กระบวนการถ่ายรูปที่เรียกว่ากรรมวิธีกระจกเปียก (WET PLATE) ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่ยุ่งยากมาก การเล่นถ่ายรูปนิยมเล่นกันเฉพาะในหมู่เจ้านาย ข้าราชการระดับสูง และชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น แต่ต่อมาในสมัยที่ ศาสตราจารย์สนั่น เป็นเด็กนั้น (พ.ศ. 2469) การถ่ายรูปได้เริ่มแพร่หลายไปสู่ข้าราชการ และประชาชนบ้างแล้วเพราะจะเห็นได้จาก ศาสตราจารย์สนั่น ซึ่งเป็นลูกนายอำเภอก็สามารถสั่งซื้อกล้องมาถ่ายเล่น อีก

ทั้งในสมัยนั้นเทคโนโลยีเรื่องกล้องและฟิล์มถ่ายรูปก็ได้เริ่มพัฒนามากขึ้น กล้องมีขนาดเล็กลง เริ่มมีกล้องบ็อกซ์เข้ามาจำหน่าย รวมทั้งการที่เคยใช้กระจกถ่ายรูป ก็เริ่มมีฟิล์มม้วน และฟิล์มแผ่นเข้ามาซึ่งสามารถใช้ได้สะดวกกว่ากระจกถ่ายรูป

พัฒนาการของการถ่ายรูปและการอัดขยายรูป

- การใช้แสงแดดถ่ายรูป และการอัดรูปด้วยแดด

กล้องถ่ายรูปในสมัยเมื่อประมาณก่อน พ.ศ. 2504 นั้น เทคโนโลยีของกล้องยังไม่พัฒนามากนัก เห็นได้จากการที่กล้องต้องใช้แสงแดดในการถ่ายรูปจึงจะทำให้ได้ภาพดีที่สุด ฟิล์มที่ผลิตออกมาในสมัยนั้นก็มีความสมบัติไวต่อแสงแดดมากที่สุด และบริษัทที่สร้างกล้องถ่ายรูปประเภทสมัครเล่นโดยทั่วไป ก็ออกแบบและสร้างกล้องถ่ายรูปออกมาขายเพื่อให้นักถ่ายรูปสมัครเล่นใช้ถ่ายรูปด้วยแสงแดดเป็นส่วนใหญ่อีกด้วย (สนั่น ปัทมะทิน, 2504)

นอกจากนี้ สภาพสังคมบ้านเมืองไทยในขณะนั้น (ประมาณพ.ศ. 2490) เนื่องจากสาธารณูปโภคยังไม่พัฒนา ในบางแห่งโดยเฉพาะในต่างจังหวัดยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ในการถ่ายรูป รวมทั้งการอัดขยายรูปจึงต้องใช้แสงแดดเข้าช่วย

ศาสตราจารย์ช่อม ประเสริฐสกุล กล่าวว่า “สมัยก่อนไม่มีไฟฟ้า ถ่ายรูปก็ใช้แดด สมัยก่อนถ่ายแดด สมัยก่อนก็มีหลังคาแล้วเวลาอัดแดด แล้วก็ห้องมืด ห้องมืดส่วนมากเราจะอัดช่วงบ่าย เราก็หันเครื่องขยายไปทางซีกตะวันตก แล้วเสร็จแล้วเราก็มีลีนเป็นไม้ปิดเอาไว้ เวลาเราต้องการแสงเราก็ดึงลีนออก แสงอาทิตย์ข้างนอกก็ส่องเข้ามา มาโดนเครื่องอัด มาโดนเครื่องขยาย สมัยก่อนใช้แดด เพราะตอนผมเป็นเด็กยังไม่มีไฟฟ้าใช้” (ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2541)

และ ศาสตราจารย์ช่อม ยังกล่าวว่า “อัดรูปนี้ใช้แดด ถ่ายรูปก็ใช้แดด ไฟไม่มี สมัยนั้นผมอยู่ต่างจังหวัด จังหวัดผมไม่มีไฟ ไฟบ้านผมเขาจะเปิดเฉพาะตั้งแต่ 6 โมงเย็นถึงเที่ยงคืน แล้วสมัยนั้นเครื่องขยายไฟฟ้าก็ยังไม่เป็นที่นิยม เพราะว่ายู่ต่างจังหวัด อดสำห้ไปซื้อเครื่องราคาแพง ก็ต้องใช้เครื่องอัดแดด” (ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2541)

นอกจากนี้ในการขยายรูปในสมัยนั้น ก็ต้องใช้แสงแดดช่วย เนื่องจากกระดาษอัดรูปยังไม่ไวแสงพอ ดังที่ศาสตราจารย์ช่อม กล่าวว่า

....เพราะว่าสมัยนั้น การขยายรูปมันยังขยายไม่ได้ เนื่องจากความไวแสงของกระดาษนั้นไม่พอ เมื่อขยายไม่ได้ก็ต้องใช้วิธีอัดด้วยแคด เขาเรียกอัดแคด ก็ใช้ได้ ที่เขาต้องอัดกระดาษเพราะว่าแผ่นมันโต รูปมันใหญ่นะ วิทยาน (ศาสตราจารย์สนั่น) ตอนเด็ก ๆ อาจจะใช้ ตอนนั้นนี่ กระดาษอัดรูปนะ ยังไม่ไวแสงพอ พอไม่ไวแสงพอก็ต้องใช้แสงแคด มันแรงถึงจะอัดได้ ช่วงนั้นนะ ช่วงที่ท่านเป็นเด็ก ๆ เขาเรียกว่า “อัดแคด” (ชอุ่ม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2541)

- การใช้กระจกถ่ายรูป

ในสมัยเมื่อประมาณก่อน พ.ศ. 2475 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2504 เทคโนโลยีในเรื่องกล้องถ่ายรูปยังไม่พัฒนามากนัก กล้องที่ใช้ยังเป็นกล้องขนาดใหญ่ ในยุคนั้นมีทั้งการใช้ฟิล์มถ่ายรูปและกระจกถ่ายรูป โดยเฉพาะกระจกถ่ายรูปนิยมใช้กับกล้องใหญ่ที่ใช้ถ่ายรูปตามร้านในยุคนั้น กระจกที่ใช้มีลักษณะเป็นแผ่นๆ ตัดเป็นขนาดต่างๆ สามารถนำมาใช้ถ่ายได้เลย (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน 2540)

....กระจกถ่ายรูปที่ใช้ในสมัยแรกเป็นกระจกเปียก (Wet Plate) แต่ที่ใช้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2504) เป็นกระจกแห้ง (Dry Plate) รวมทั้งฟิล์มถ่ายรูปด้วย โดยทั่วไปด้านตรงข้ามกับด้านเชื้อไวแสงมักจะคาดด้วยเยื่อสี ซึ่งมีคุณสมบัติดูดแสงสว่างที่ผ่านเชื้อไวแสงลงมาเพื่อลดความสะท้อนของแสงที่เกิดขึ้นจากผิวกระจกหรือฟิล์มทั้งสองด้านให้น้อยลง กระจกหรือฟิล์มถ่ายรูปเช่นนี้เรียกว่า Backed หรือ Non-halation หรือ Antihalation แต่บางชนิดคาน้ำยาป้องกันแสงสะท้อน (Antihalation) ลงบนกระจกชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงคาดเชื้อไวแสงลงทับอีกชั้นหนึ่ง คืออยู่ระหว่างวัตถุรองรับกับเชื้อไวแสง ทั้งนี้เพื่อป้องกันรอยขีดข่วนในขณะบรรจุอยู่ในกล่องบรรจุกระจกเพื่อเตรียมถ่ายรูป เยื่อป้องกันแสงสะท้อนบนวัสดุไวแสงชนิดธรรมดา (Ordinary) และชนิดออร์โธโครแมติก (Orthochromatic) มักเป็นสีแดง ส่วนบนชนิดแพนโครแมติก (Panchromatic) มักจะเป็นสีน้ำตาลไหม้หรือดำ เยื่อดังกล่าวนี้จะละลายหรือสูญไป ทำกระจกให้ขาวโปร่งใส เมื่อเอาลงแช่ในน้ำยาไฮโป (สนั่น ปัทมะทิน, 2504)

....สมัยนั้นเขาใช้กล้องใหญ่ ยกไปถ่ายรูปหมู่ แล้วก็ใช้กระจกถ่ายรูป สมัยนั้นยังใช้กระจกถ่ายรูป ถ้าถ่ายรูปครั้งตัวเล็กๆ ก็ใช้กระดาษค้ำกระจกแผ่นใหญ่ๆ ทั้งแผ่น สมมุติว่ากระจก 8 นิ้ว หรือ 6 นิ้ว ถ่ายรูปครั้งตัวขนาด 3 x 4 นิ้ว หรือ 4 x 5 นิ้ว ก็ใช้วิธีบังเอา... (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน 2540)

- การใช้ฟิล์มแผ่น และฟิล์มม้วน

นอกจากในสมัยนั้น (พ.ศ. 2504) จะมีการใช้กระจกถ่ายภาพแล้ว ยังมีการใช้ฟิล์มแผ่น และฟิล์มม้วนกันอย่างแพร่หลาย

....เนื่องจากกระจกถ่ายภาพแตกง่ายและมีน้ำหนักมาก เขาตัดสินใจไปลำบาก จึงมีผู้คิดค้นนำเอาวัตถุที่เบา เหนียว และหยุ่นตัวได้ เช่น เซลลูลอยด์ (Celluloid) เป็นต้น เข้ามาใช้เป็นวัตถุรองรับเชื้อไวแสงแทนกระจก วัสดุไวแสงที่ใช้เซลลูลอยด์เป็นวัตถุรองรับนี้ เรียกว่าฟิล์ม ฟิล์มที่ตัดออกเป็นแผ่นในขนาดทำนองเดียวกับกระจก และต้องสอดเข้าในกล่อง (Cut-film Holder) เช่นเดียวกับกระจก เรียกว่า ฟิล์มแผ่น (Sheet film หรือ Cut film) ฟิล์มที่ตัดเป็นแผ่นในขนาดเดียวกับฟิล์มแผ่น ห่อกระดาษดำดึงออกเป็นชั้นๆ เมื่อต้องการถ่ายภาพบรรจุไว้เป็นกล่อง กล่องละ 12 แผ่น เรียกว่าฟิล์มแพ็ค (Film Pack) ฟิล์มชนิดที่เป็นแผ่นยาวๆ กว้างขนาดต่างๆ กัน เช่น 3, 4, 5, 6, และ 6.5 ซม. หรือที่เรียกกันว่าฟิล์มขนาด 2 นิ้ว 3 นิ้ว และ 4 นิ้ว ม้วนอยู่ในระหว่างกระดาษ มีแกนป้องกันแสงสว่าง เรียกว่า ฟิล์มม้วน (Roll film) ส่วนฟิล์มกว้าง 35 มม. หรือฟิล์มไลก้า หรือกว้างขนาด 16 มม. หรือ 8 มม. ที่รวมเรียกกันว่าฟิล์มภาพยนตร์นั้น ก็อาจอนุโลมเข้าในประเภทฟิล์มม้วนได้ กล้องถ่ายรูปใช้ฟิล์มม้วนบรรจุในที่มืดมีแสงสว่างได้เริ่มต้นแพร่หลายตั้งแต่ พ.ศ. 2438 ฟิล์มม้วนดังกล่าวก็ได้รับความนิยมแพร่หลายตามไปด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะฟิล์มม้วนสะดวกที่จะนำติดตัวไป เบา ไม่แตก เมื่อบรรจุเข้ากล้องถ่ายรูปครั้งหนึ่งแล้ว ก็หมุนเลื่อนไปรูปต่อไป เก็บเอาไว้ล้างน้ำยา รวมกัน ไม่ต้องเอาออกจากกล้องเป็นรูปๆ เมื่อถ่ายหมดม้วนแล้ว ก็เอาม้วนใหม่บรรจุได้สะดวกในทันทีที่ต้องการไม่ต้องเอาเข้าบรรจุในห้องมืด (สนั่น ปัทมะทิน, 2504)

4. กล้องถ่ายรูป รวมทั้งอุปกรณ์ถ่ายรูปราคาแพง

กล้องถ่ายรูป ที่มีใช้ใน พ.ศ. 2504 แบ่งโดยใช้หลักขนาดของวัสดุไวแสงที่ใช้ในกล้องถ่ายรูปเป็นเกณฑ์ได้เป็น 4 ประเภทคือ ประเภทใช้ฟิล์มภาพยนตร์ ประเภทใช้ฟิล์มม้วน ประเภทใช้ฟิล์มแผ่นและฟิล์มแพ็ค และประเภทใช้กระจก (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 45)

จากตำราถ่ายรูป (2504) ของศาสตราจารย์สนั่น ได้อธิบายถึงรายละเอียดของกล้องแบบต่างๆ ที่มีใช้กันในยุคนั้น (แบ่งโดยใช้รูปร่างลักษณะของกล้องเป็นเกณฑ์) อาจแบ่งได้เป็น 6 แบบคือ

1. กล้องบ็อกซ์ (Box Camera) ตัวกล้องเป็นหีบสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก เป็นกล้องที่มีราคาถูกที่สุดและเล่นง่ายที่สุด มีเลนส์ขนาดเล็กกราว $f/16$ ชนิดโฟกัสคงที่ พร้อมด้วยชัตเตอร์ 1 ชุดติดอยู่ทางด้านหน้า และที่บรรจุฟิล์มม้วนอยู่ทางด้านหลัง ชัตเตอร์มีความเร็ว $1/25$ วินาที หรือ $1/50$ วินาที มีขนาดรูรับแสงเพียงขนาดเดียวเท่ากับขนาดของเลนส์ ($f/16$) ไม่มีเครื่องตั้งระยะชัดหรือโฟกัส เพียงแต่บรรจุฟิล์ม ตั้งกล้องแล้วก็ถ่ายรูปกลางแจ้งได้ทีเดียว เหมาะสำหรับผู้เริ่มเล่นถ่ายรูป กล้องแบบนี้เหมาะสำหรับถ่ายรูปกลางแจ้งเท่านั้น ไม่เหมาะสำหรับถ่ายรูปในร่ม หรือในที่ที่มีแสงสว่างน้อย (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 47)

2. กล้องพับ (Folding Camera) กล้องพับแตกต่างจากกล้องบ็อกซ์อยู่อย่างเดียวคือ แทนที่จะเป็นหีบสี่เหลี่ยม กล้องชนิดนี้กลับใช้ผ้า กระดาษหรือหนังซ้อนเป็นกลีบยึดหรือพับได้เข้ามาแทนหีบ เรียกว่า “กระโปรง” (Bellow) มีโลหะเป็นโครงพับได้ ส่วนประกอบนอกนั้น เช่น เลนส์ ชัตเตอร์และเครื่องเล็งภาพ คงมีเหมือนกัน ทั้งนี้หมายถึงกล้องพับชนิดราคาถูก แต่ถ้าเป็นกล้องพับชนิดราคาสูงก็มีเลนส์ชนิดดี มีชัตเตอร์ความเร็วสูง และคุณภาพดี มีเครื่องตั้งโฟกัส หรือหาระยะชัด มีไกสวิตช์อัตโนมัติสำหรับไฟแฟลช (แฟลช) ย่อมแล้วแต่ราคาสูงต่ำ ส่วนฟิล์มคงใช้ฟิล์มม้วนเหมือนกล้องบ็อกซ์ แต่บางชนิดใช้ฟิล์มแผ่น หรือกระจกก็ได้ กล้องพับมีรูปร่างกะทัดรัด พับได้สะดวกที่จะนำติดตัวไปในที่ต่างๆ สำหรับราคามีตั้งแต่แพงกว่ากล้องบ็อกซ์เล็กน้อย (400-500 บาท) ขึ้นไปจนถึง 3000-4000 บาท สุดแต่เครื่องคราที่มีประกอบในตัวกล้อง เช่น ถ้ามีเลนส์ดีก็มีราคาสูงขึ้นเป็นต้น (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 48-49)

3. กล้องรีเฟล็กซ์ (Reflex Camera) กล้องรีเฟล็กซ์มี 2 แบบคือ แบบเลนส์เดี่ยวและเลนส์คู่ มีลักษณะเหมือนกันคือมีที่มองภาพอยู่ส่วนบนของกล้อง ผู้ถ่ายก็มองมองภาพที่จะถ่ายซึ่งสะท้อน (Reflex) โดยกระจกเงาขึ้นมาบนกระจกฝ้า จะเห็นภาพเป็นสีสั่นเหมือนของจริง กล้องรีเฟล็กซ์ส่วนมากใช้ฟิล์มม้วนขนาด 3 นิ้ว (เบอร์ 120) ส่วนเลนส์ใช้ขนาดต่างๆ กัน นับแต่ $f/6.3$, $f/4.5$, $f/3.5$ และ $f/2.8$ แล้วแต่ราคาของกล้อง (ราคาเหมือนกล้องพับ) กล้องรีเฟล็กซ์เหมาะแก่ทั้งผู้เริ่มเล่นและนักถ่ายรูปอาชีพเพราะนอกจากสะดวกในการประกอบภาพและหาระยะชัดแล้ว ยังใช้ถ่ายภาพประเภทต่างๆ ได้โดยสะดวกด้วย (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 49)

4. กล้องเล็ก (Miniature Camera) เป็นกล้องที่มีขนาดเล็กกว่ากล้องพับเล็กน้อยลงมาถึงขนาดจิ๋ว ส่วนมากใช้ฟิล์มขนาดที่เรียกว่า 35 มม. หรือเรียกว่า ฟิล์มภาพยนตร์ กล้องแบบนี้เท่าที่มีจำหน่ายในประเทศไทย ได้แก่กล้องไลก้า คอนแท็กซ์ โกดักเกรตินา อีคัฟแอมบิเฟล็กซ์ เป็นต้น กล้องแบบราคาสูงมีเลนส์ขนาดโตตั้งแต่ $f/3.5$, $f/2$ จนถึง $f/1.5$ ความเร็วชัตเตอร์สูงสุด 1/1250 วินาที กล้องชนิดนี้มีเลนส์ชนิดรับแสงได้ไวมาก (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 51)

5. กล้องหนังสือพิมพ์ (Press-type Camera) เป็นกล้องถ่ายรูปแบบพับขนาดใหญ่ ใช้ฟิล์มแผ่น หรือฟิล์มแพ็ค ขนาดตั้งแต่ $1\frac{1}{4} \times 3\frac{1}{4}$ นิ้ว ถึง 4×5 นิ้ว ใช้เลนส์ขนาดต่างๆ อย่างโต เพียงขนาด $f/4.5$ มีความเร็วของชัตเตอร์ตั้งแต่ช้าที่สุดถึงเร็วที่สุด คือ 1/1000 ของวินาที กล้องถ่ายรูปแบบนี้ไม่เหมาะจะนักรู้เล่นทั่วๆไปจะใช้เพราะเกะกะและหนัก ไม่สะดวกที่จะนำติดตัวไปในที่ต่างๆ ทั้งค่าฟิล์มแผ่นหรือฟิล์มแพ็ค ก็แพงอีกด้วย แต่เป็นกล้องที่เหมาะสมแก่การถ่ายภาพข่าว ภาพที่ใช้ในการพิมพ์ และการถ่ายรูปบุคคล (Portrait) กล้องแบบนี้มีราคาสูงมาก คือราว 7,000-8,000 บาทขึ้นไป (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 53)

6. กล้องใหญ่ นอกจากกล้องถ่ายรูป 5 แบบดังกล่าวแล้ว ยังมีกล้องขนาดใหญ่ได้แก่ กล้องประจำห้องถ่ายรูป (Studio Camera) กล้องวิว หรือกล้องถ่ายรูปทิวทัศน์ (View Camera) กล้องถ่ายภาพทางอากาศ (Aerial Camera) และกล้องแบบ “เขาดิน” (กล้องที่สามารถล้างฟิล์มได้ในตัว) เป็นต้น (สนั่น ปัทมะทิน, 2504 : 54-55)

กล้องใหญ่เหล่านี้ใช้ฟิล์มหรือกระจกขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 4×5 นิ้ว ถึง 11×14 นิ้ว ก็มี ส่วนกล้องแบบ “เขาดิน” มักใช้ฟิล์มม้วนนำมาตัดเป็นแผ่นๆ ให้ได้ขนาดที่ผู้มาถ่ายต้องการ กล้องแต่ละชนิดที่กล่าวมา เหมาะสำหรับงานถ่ายรูปแต่ละอย่างตามชื่อที่ใช้เรียก คือ กล้องประจำห้องถ่ายรูป เหมาะสำหรับใช้ถ่ายรูปบุคคลประเภทครึ่งตัว หรือภาพหมู่ในสถานที่ แต่จะยกกล้องไปถ่ายรูปนอกสถานที่ไม่ได้เพราะตัวกล้องมีขนาดใหญ่เกินไป กล้องวิวเหมาะสำหรับถ่ายรูปวิว หรือทิวทัศน์ กล้องถ่ายภาพทางอากาศเหมาะสำหรับการถ่ายภาพทางอากาศ ส่วนกล้องแบบ “เขาดิน” เหมาะแก่การรับจ้างถ่ายรูปบุคคลนอกสถานที่ หรือในสถานที่ชนิดที่ต้องการภาพรวดเร็วแต่ภาพไม่ถาวร

นอกจากนี้ กล้องและอุปกรณ์ถ่ายรูปในสมัยที่เข้ามาใหม่ๆ นั้นยังเป็นของฟุ่มเฟือยและมีราคาแพง เป็นของเล่นของคนชั้นสูง หรือคนมีเงินเท่านั้น ดังเช่นที่ อาจารย์สุรพล ชลวิไล ได้ให้ข้อมูลว่า “กล้อง Twin Lens ที่มีชื่อเสียงสมัยนั้นก็กล้อง Rolleiflex ของเยอรมัน สมัยเรียนผมก็ใช้กล้อง Twin Lens สมัยผมเรียนปี 1 เนียนะ Rolleiflex อย่างดีเนี่ยตก 7-8 พันบาท สมัย พ.ศ. 2490 กว่าๆ เนี่ย ถ้าเทียบกับสมัยนี้ก็ตก 7-8 หมื่นบาท เพราะสมัยนั้นทองบาทหนึ่งเท่ากับ 2-300 บาทเอง ถ้าคนที่มีความรู้ดีก็ซื้อกล้อง Rolleiflex ถ้าฐานะไม่ดีหน่อยก็ซื้อกล้องญี่ปุ่น เพราะกล้องญี่ปุ่นก็ถูก กล้องญี่ปุ่นก็สมัยนั้น 2-3 พันบาท ผมซื้อกล้องตอนอยู่ปลายๆ ปี ขนาดผมซื้อ second hand ยังราคา 4,800 บาทเลยผมจำได้” (สุรพล ชลวิไล, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2541)

นอกจากนี้หลักของการถ่ายรูปนั้นยังเป็นกลไกการทำงานที่เกี่ยวกันหลายอย่าง ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างแสงสว่างกับความเร็วชัตเตอร์ การเปิดรูรับแสงให้ปริมาณแสงผ่านเข้าไปในกล้องมากหรือน้อย การตั้งอัตราความเร็วชัตเตอร์ ระยะห่างระหว่างตัวกล้องกับสิ่งที่ถ่าย สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีผลต่อภาพที่ถ่ายได้ว่าจะออกมาดีเพียงไร ดังนั้น ผู้ถ่ายนอกจากจะต้องมีความเชี่ยวชาญในการคำนวณแล้ว ยังต้องมีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์อีกด้วยสำหรับขั้นตอนในการล้างฟิล์ม อัดขยายรูป ดังนั้น การถ่ายรูปในสมัย พ.ศ. 2498 นั้น ผู้ถ่ายต้องมีความสามารถมากจึงจะใช้กล้องถ่ายรูปได้ ทั้งนี้เนื่องจากกล้องในสมัยนั้นยังไม่พัฒนา อุปกรณ์ทุกอย่างยังไม่อัตโนมัติ ดังที่อาจารย์สุรพล กล่าวว่า

...สมัยนั้น (พ.ศ. 2490) การใช้กล้องถ่าย ต้องคนมีความรู้เท่านั้น คนทั่วไปจะถ่ายรูปไม่ได้ เพราะกล้องมันใช้ค่อนข้างจะยาก แล้วมันถ่ายยาก มันถ่ายยากเพราะว่า 1. คุณจะต้องคำนวณแสงให้ได้ก่อน การปรับหน้ากล้อง คุณจะต้องใช้วิธีการคำนวณ เครื่องวัดแสงก็ไม่มีสมัยนั้น ระยะชัดก็ต้องกะโดยประมาณเอา อะไรอย่างนี้ ถ้ากะระยะผิดรูปก็จะไม่ชัด ถ้าปรับหน้ากล้องไม่ถูกต้อง รูปก็อาจจะ under หรือ over ไปซะไหม แล้วคุณภาพฟิล์มสมัยนั้น ก็ไม่ดีเหมือนอย่างฟิล์มสมัยนี้ อะไรต่างๆ เหล่านี้....(สุรพล ชลวิไล, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2541)

นอกจากนี้ ในสมัยนั้นกล้องถ่ายรูปมีราคาสูงมากดังตัวอย่างจาก อาจารย์ระบิล บุนนาค (ศักดา ศิริพันธ์, 2535) ซึ่งซื้อกล้องลินโฮฟ (Linhof) เป็นกล้องขนาดใหญ่ (ใช้ในร้านถ่ายรูป) ที่ใช้กับฟิล์ม 4 x 5 นิ้ว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นกล้องแรกของเมืองไทย ด้วย

ราคาสูงถึง 6,000 บาท (ขณะนั้นถ้วยเดียวขามละ 5 สตางค์ เท่านั้น) ในขณะที่กล้องบ็อกซ์ของ โคดักราคา 6-7 บาท กล้องไซส์อิกอน (Zeiss Ikon) ของเยอรมันราคาประมาณ 40 - 50 บาท (ศักดิ์ ศิริพันธ์, 2535)

5. การถ่ายรูปบุคคล (Portrait) การถ่ายรูปหมู่กลางแจ้ง

การถ่ายรูปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ร้านถ่ายรูปส่วนใหญ่รับจ้างถ่ายรูปแบบ Portrait (รูปบุคคล) ครึ่งตัว เนื่องจากความนิยมในการแลกรูปถ่ายเป็นที่ระลึก ซึ่งเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 ทรงส่งพระราชโอรสเจ้านาย ไปศึกษาต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างถ่ายรูปหมู่กลางแจ้ง เช่น ถ่ายรูปหมู่ข้าราชการ ถ่ายรูปหมู่นักเรียน ซึ่งก็เป็นที่นิยมในหมู่ข้าราชการ นักเรียนที่จบการศึกษาเป็นต้น (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2540)

...คือเดิมวิชาถ่ายรูปมันเป็นวิชาที่เขาเรียก portrait คือ ถ่ายภาพบุคคลครึ่งตัวเป็นส่วนใหญ่... (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2540)

...“ร้านเจ๊กเขามีกล้องแฮนด์คาเมรานั้นอยู่ด้วยเหมือนกันสมัยนั้น ถ่ายรูปหมู่ก็ต้องจ้างเจ๊กในตลาดนะ ที่เมืองปทุมธานี มีร้านถ่ายรูปของคนจีน มีร้านเดียวรับจ้างถ่ายรูป portrait ถ่ายรูปหมู่กลางแจ้ง (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2540)

ร้านถ่ายรูปในสมัยนั้นนอกจากถ่ายรูป portrait แล้ว ร้านถ่ายรูปยังมีน้อยดังที่ ศาสตราจารย์สนั่น กล่าวว่า “ร้านถ่ายรูปมีน้อย ที่ถนนตรีเพชรนี่ ตอนที่ผมยังเด็กอยู่ มีแต่ร้านถ่ายรูปบุคคลแบบ portrait ” (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2540)

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์สนั่น กล่าวว่า ร้านถ่ายรูปที่จังหวัดปทุมธานีในเวลาที่ท่านเป็นเด็ก ก็มีเพียงร้านเดียวรับจ้างถ่ายรูปบุคคล และรับจ้างถ่ายรูปกลางแจ้ง ในขณะที่ท่านเล่นกล้องถ่ายรูปก็ได้้นำฟิล์มไปจ้างล้างที่ร้านถ่ายรูปนี้ ซึ่งก็ใช้กรรมวิธีในการล้างฟิล์มแบบเดียวกันกับการถ่ายภาพ portrait ดังนั้นในสมัยที่ท่านเป็นเด็ก ท่านจึงได้มีประสบการณ์ในการถ่ายรูป และการไปจ้างร้านถ่ายรูปชาวจีนล้างฟิล์ม อดุขยารูปให้ (สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2540)

...สมัยนั้น (พ.ศ. 2498) นี้ ใครจะมีงานแต่งงาน เผาศพ บวชนาค อะไรก็แล้วแต่ คนที่มีฐานะดีเท่านั้น ถึงต้องไปจ้างช่างภาพอาชีพมาถ่าย จ้างช่างตามร้าน ไม่เหมือนสมัยนี้ สมัยนี้ใครๆ ก็ถ่าย...(สุรพล ชลวิไล, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2541)

ในสมัยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2498 การถ่ายรูปถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากนักเรียนต้องถ่ายรูปติดบัตรนักเรียน ติดใบสุทธิ เมื่อสำเร็จการศึกษา อัตราค่าถ่ายรูปขนาด 2 นิ้ว ในสมัยนั้นราคาโหลละ 10 บาท (ขณะนั้นราคาทองบาทละ 300 กว่า) เมื่อการถ่ายรูปเป็นสิ่งจำเป็นเช่นนี้เอง ทำให้นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิค แผนช่างภาพ สามารถหารายได้พิเศษด้วยการรับจ้างถ่ายรูปนักเรียนตามโรงเรียนโดยคิดราคาถูกกว่าตามร้านทั่วไป (จีน คล้ายปาน, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2541)

6. พัฒนาการของสถาบันการศึกษาด้านการถ่ายภาพ

ในยุคแรกๆ ที่การถ่ายรูปแพร่เข้ามา ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 การถ่ายรูปถือเป็นงานอดิเรกของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นสูง รวมทั้งชาวต่างประเทศเท่านั้น การเรียนรู้เรื่องการถ่ายรูปของเจ้านายก็เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กันในบรรดาเจ้านาย นอกจากนี้ยังมีเป็นช่างภาพหลวงทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำหน้าที่ถ่ายภาพ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 การถ่ายรูปได้เริ่มแพร่หลายมายังข้าราชการ ชั้นกลางที่มีฐานะค่อนข้างดี อย่างไรก็ตามตั้งแต่การถ่ายรูปแพร่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังไม่มีสถาบันการศึกษาที่สอนการถ่ายภาพโดยเฉพาะ จนกระทั่งมีการตั้งโรงเรียนเพาะช่างในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2456) ซึ่งถือเป็นโรงเรียนแห่งแรกที่มีการสอนถ่ายภาพในสถาบัน (ศักดิ์ศิริพันธ์, 2535) เพราะฉะนั้นก่อนที่จะมีสถาบันสอนการถ่ายรูปอย่างเป็นทางการ คนไทยที่ต้องการรู้เรื่องถ่ายภาพในขณะนั้น ก็ต้องใช้วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองหรือสอบถามจากผู้รู้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการของสถาบันการศึกษาด้านการถ่ายภาพได้เริ่มจากการไม่มีสถาบันสอนถ่ายภาพมาจนกระทั่งเริ่มมีสถาบัน

6.1 การเรียนรู้วิชาถ่ายรูปของคนจีน

ในสมัยที่ยังไม่มีสถาบันสอนการถ่ายรูปอย่างเป็นทางการนั้น การถ่ายรูปเป็นอาชีพที่มีคนจีนประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ การเรียนรู้วิชาถ่ายรูปของคนจีนในสมัยนั้นก็คือการเข้าไปเป็นลูกมือตามร้านถ่ายรูป นอกจากนี้ คนจีนที่มีอาชีพถ่ายรูปเหล่านี้ต้องทดลองและผสมน้ำยาเอง เพราะน้ำยาที่ส่งมาจากต่างประเทศเป็นน้ำยาดิบ และไม่มีสูตรมา

โหเพราะฉะนั้นสูตรต่าง ๆ จึงถือเป็นความลับที่คนจีนจะไม่เปิดเผยให้ใคร ดังที่ ศาสตราจารย์ สนั่น กล่าวว่ “คนจีนเขาถ่ายทอดกันเอง คือภาษาอังกฤษเขาเรียก APPRENTICESHIP คือการฝึกงานโดยลูกมือนั้น เข้าไปเป็นลูกมือ ทุกอาชีพในเมืองไทยแบบนี้ทั้งนั้นเลย คนจีนเขาก็ไปเป็นลูกมือคนจีน เขาก็ถ่ายทอดให้คนจีน เพราะฉะนั้น คนไทยก็เข้าไปเรียนรู้ในห้องมืดไม่ได้ นายต่าง ๆ ที่ต่างประเทศส่งมาก็เป็นนายาคิบ ต้องมาผสม ที่นี้นายาที่ผสมนั้นสูตรต่างประเทศก็ยังไม่ส่งมา คนจีนเขาก็มาทดลอง ใช้ตาชั่งบ้าง สูตรต่าง ๆ ที่คนจีนเขาทดลองเขาก็ปิดเป็นความลับ

และ อาจารย์จีน คล้ายปาน ได้ให้ข้อมูลว่า “คือพอถ่ายรูปแล้วก็ไปล้างฟิล์ม อัดรูปตามร้านที่ใกล้ๆ บ้าน เป็นร้านคนจีน ก็คุ้นเคยกับเขาก็ขอไปเรียนวิธีการอัดรูปขยายรูป ก็พอได้ทราบบ้าง แต่ว่าเขาไม่บอกสูตรน้ำยา เขาหวงน้ำยา หวงสูตร” (ชิน คล้ายปาน, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2541)

6.2 การเรียนรู้การถ่ายภาพของคนไทย

- การสอนถ่ายรูปที่โรงเรียนเพาะช่าง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาโรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะขึ้นเป็นโรงเรียนเพาะช่าง ในปี พ.ศ. 2456 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในวันเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนเพาะช่างเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2456 มีดังนี้ (เจนจิตต์ ฤกษ์ชลบุตร, 2535)

....การศึกษาที่จะใช้วิชาช่างไทยของเราตั้งขึ้นใหม่จากพื้นเดิมของเราแล้ว และขยายให้แตกกิ่งก้านสาขางอกงามยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนเอาพันธุ์พืชของเราเองมาปลูกลงในพื้นดินของเรา แล้วบำรุงให้เติบโตงอกงาม ดีกว่าที่จะไปเอาพันธุ์ไม้ต่างประเทศมาปลูกลงในแผ่นดินของเราอันไม่เหมาะสม เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จ มาขอชื่อโรงเรียน เราได้ระลึกผูกพันอยู่ในความเปรียบเทียบกับต้นไม้ดังกล่าวนี้ เราจึงได้ให้ชื่อโรงเรียนนี้ว่า “โรงเรียนเพาะช่าง” (เจนจิตต์ ฤกษ์ชลบุตร, 2535)

โรงเรียนเพาะช่างได้เปิดแผนกช่างถ่ายรูปในสมัยที่พระยาอนุศาสตราพิชการ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนในระหว่าง พ.ศ. 2458-2461 และระหว่าง พ.ศ. 2465-2472 โรงเรียนเพาะช่างในสมัยนี้ ได้รวมการศึกษาศิลปกรรม ประติมากรรม และ

สถาปัตยกรรม พร้อมด้วยหัตถกรรมอีก 13 แขนง คือ ช่างแม่พิมพ์บล็อกสกรีน, ช่างโลหะรูปพรรณ (ช่างทอง), ช่างเพชรพลอย, ช่างเงิน, ช่างถม, ช่างลงยา, ช่างรัก, ช่างไม้, ช่างแกะสลัก, ช่างจักสาน, ช่างกลึง, ช่างถ่ายรูป, ช่างออกแบบ

จากหลักฐานที่ผู้วิจัยค้นได้ ทราบแต่เพียงว่ามีการสอนถ่ายรูป ในสมัยพระยาอนุศาสน์กร พณิชการ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน แต่ไม่ทราบว่าหลักสูตรสอนถ่ายรูปนั้นมีการสอนวิชาอะไรบ้าง

ใน พ.ศ. 2484-2488 โรงเรียนเพาะช่างได้รับผลกระทบอย่างหนักจากภาวะสงคราม อาคารเรียนทั้งหมดถูกระเบิดทำลายสิ้น จนต้องย้ายไปทำการสอนที่อื่น แผนกช่างบล็อกแม่พิมพ์ และช่างถ่ายรูปจึงได้เลิกไปเมื่อประมาณ พ.ศ. 2487 เนื่องจากภัยสงครามโลกครั้งที่สอง(ทวี อนุสรรางค์กุล, 2535)

ต่อมา ใน พ.ศ. 2498 ช่วงที่อาจารย์จิตร บัวบุศย์ รักษาการอาจารย์ใหญ่ ได้แบ่งวิชาหัตถกรรมเป็น 4 แผนกคือ แผนกเครื่องไม้ เครื่องโลหะ เครื่องดิน และเครื่องไม้ไผ่ และใน พ.ศ. 2499 ได้เปิดเพิ่มอีก 2 แผนกคือ แผนกวิจิตรศิลป์ (แผนกเขียนและแผนกปั้น-สลัก) และแผนกหัตถกรรมแบ่งเป็น 6 แผนกคือ แผนกเครื่องไม้ เครื่องโลหะ เครื่องทอ-ย้อมสีลวดลาย เครื่องไม้ไผ่ เครื่องรักและเครื่องดิน แต่อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าในสมัยนี้ไม่ปรากฏว่ามีการสอนวิชาถ่ายรูป สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะกระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯขึ้น ใน พ.ศ. 2496 ซึ่งมีการสอนวิชาถ่ายภาพและภาพยนตร์อยู่แล้ว

- การเรียนรู้วิชาถ่ายภาพด้วยตนเองของคนไทย

นอกจากนี้ ในกรณีของคนไทย เท่าที่หลักฐานปรากฏ การเรียนรู้เรื่องการถ่ายภาพของคนไทยในสมัยที่ไม่มีสถาบันสอนการถ่ายรูป (การสอนถ่ายรูปที่โรงเรียนเพาะช่างได้เลิกไปสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2) คนไทยมีวิธีเรียนรู้เรื่องการถ่ายรูปได้ 2 วิธีคือ เรียนรู้ด้วยตนเองหรือ เรียนจากญาติ

ตัวอย่างของผู้ที่เรียนรู้เรื่องการถ่ายรูปด้วยตนเองได้แก่ อาจารย์ระบิล บุญนาค ซึ่งซื้อกล้องถ่ายภาพ รวมทั้งศึกษาการถ่ายภาพ และทำตามคำแนะนำของญาติซึ่งมี

ศักดิ์เป็นน้องชาย คือ นายจรวง อิศรางกูร ณ อยุธยา ซึ่งเคยเรียนการถ่ายภาพมาจากโรงเรียนเพาะช่าง นอกจากนั้นยังศึกษาจากตำรา และวารสารด้านการถ่ายภาพ โดยหาซื้อจากห้างถ่ายรูปพร้อม ซึ่งเป็นร้านถ่ายรูปของชาวญี่ปุ่น เนื่องจาก อาจารย์ระบิล มีพื้นฐานภาษาอังกฤษที่ดีมากเพราะศึกษาอยู่ในสิงคโปร์ถึง 7 ปี จึงสามารถอ่านวารสารและตำราถ่ายภาพภาษาอังกฤษเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จึงมีผลทำให้ อาจารย์ระบิล สามารถพัฒนาเทคนิคการถ่ายภาพและเทคนิคในห้องมืดอย่างรวดเร็ว อีกทั้งเวลานำฟิล์มไปล้างอัดขยายที่ห้องภาพพร้อมก็ได้ใ้ได้ถามจากช่างภาพฝีมือดีจากญี่ปุ่น และนำไปทดลองปฏิบัติ สำหรับเทคนิคในห้องมืด อาจารย์ระบิลยังได้เรียนรู้กลวิธีการล้างฟิล์มและขยายภาพเพิ่มเติมจากนักถ่ายภาพนิตยสารไลฟ์ (ศักดิ์ สิริพันธ์, 2535)

การที่คนไทยในสมัยนั้น (ก่อนพ.ศ. 2496) ต้องเรียนรู้วิชาถ่ายภาพด้วยตนเอง เนื่องจากความรู้นี้จำกัดอยู่ในเฉพาะเจ้านาย และคนที่ประกอบอาชีพร้านถ่ายรูปซึ่งก็คือคนจีนเท่านั้น

...ผมมองว่าวิชาถ่ายภาพมันเป็นวิชาปิด คำว่าปิดในที่นี้หมายความว่า เป็นวิชาซึ่งเขาไม่ยอมสอนให้คนไทย มันอยู่ในมือคนจีนเท่านั้น เพราะฉะนั้นคนที่จะรู้วิชาถ่ายภาพจึงจำกัดอยู่เฉพาะ 1. เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน 2. คนไทยที่ไปเรียนมาจากเมืองนอกแล้วสนใจ เพราะเขารู้ภาษาอังกฤษ แล้วอาจจะมีคนถามว่าแล้วทำไมคนจีนเขารู้วิชาถ่ายรูป แหมเคล็ดนิดเดียว ผมเองผมก็รู้ในทางสายนั้น คือในเมืองจันทบุรี ชองกงก็ดี เขามีการแปลตำราภาษาอังกฤษเป็นภาษาจีน เพราะฉะนั้นคนจีนก็ได้เปรียบตรงที่อ่านหนังสือจีนออกจึงสามารถรู้วิชาถ่ายภาพได้ด้วยส่วนหนึ่ง สมัยนั้นเราจะไปซื้อหนังสือนี้ที่โรงหนังเท็กซัส ตรงนั้นคือแหล่งขายหนังสือจีน อย่างของผมนี้ก็ส่วนหนึ่งพ่อ ผมจะรู้วิชาถ่ายภาพเนื่องจากพ่อเป็นคนจีน ก็อ่านหนังสือจีนได้ พ่อก็อ่านให้ฟัง อะไรบ้าง นั่นคือส่วนหนึ่ง คนไทยไม่มีทางเพราะคนไทยสมัยนั้นไม่มีตำรา.... (ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2541)

นอกจากคนไทยในสมัยนี้จะต้องเรียนรู้เรื่องการถ่ายภาพด้วยตนเองแล้ว ผู้ที่มาสอนการถ่ายภาพในสถาบันการศึกษา ก็มักเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ หรือทำงานมา ไม่สามารถหาครูที่มีความรู้โดยการเรียนเรื่องการถ่ายภาพโดยตรงมาสอน เนื่องจากไม่มีสถาบันสอนการถ่ายภาพ

...สมัยนั้นหากคนสอนยาก เพราะว่าวิชาถ่ายภาพสมัยนั้นยังไม่ได้ได้รับความนิยมเหมือนกับในปัจจุบัน หากคนที่มีความรู้ทางด้านนี้ยาก คนที่มาสอนส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้ที่เขาดำเนินอาชีพทางด้านนี้ หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญ คนที่เรียนจบมาทางด้านนี้โดยตรงไม่มีในสมัยนั้น (พ.ศ. 2498) เพราะไม่มีการเรียนการสอน ในเมืองไทยก็มีการสอนถ่ายภาพที่เทคนิคนี้ละเป็นแห่งแรก (ระดับ ปวส.) แต่ก่อนหน้านั้นก็มีเป็นหลักสูตรระยะสั้นของโรงเรียนสารพัดช่าง (ใช้เวลาเรียนเพียง 3 เดือน)...(สุรพล ชลวิไล, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2541)

...สมัยนั้นอาจารย์ที่มาสอน (เทคนิคกรุงเทพ) ส่วนใหญ่นี้จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านการทำงานมานาน แต่ก็ไม่มีวุฒิโดยตรงทางด้านนี้ ก็มีบางท่านเท่านั้น เช่น อาจารย์สนั่น ท่านเรียนทางด้านโสตทัศนศึกษามาโดยตรง ส่วนอาจารย์พูน เกษจำรัส นี้ท่านเรียนศิลปะ จบจากมหาวิทยาลัยศิลปากร แล้วก็มีอาจารย์บางท่านจบทางด้านวิทยาศาสตร์มา แล้วสนใจทางการถ่ายภาพก็มาสอน อย่างอาจารย์อรุณ จารุพันธ์ก็เป็นผู้ที่มีประสบการณ์เรื่องภาพยนตร์.... (ชิน คล้ายปาน, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2541)

(ข) บริบททางด้านภาพยนตร์

สำหรับบริบททางด้านภาพยนตร์ แบ่งได้เป็น 2 ยุค คือยุคเริ่มต้นภาพยนตร์ ซึ่งเริ่มมีหน่วยงานราชการผลิตภาพยนตร์สำหรับใช้ในงานราชการ และต่อมาจึงเข้าสู่ยุคเริ่มมีเอกชนสร้างภาพยนตร์เพื่อการพาณิชย์

1. ยุคเริ่มต้นภาพยนตร์

ใน พ.ศ. 2465 (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6) พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากรกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งทรงเป็นผู้บัญชาการรถไฟหลวง ได้จัดตั้งกองภาพยนตร์เผยแพร่ข่าวขึ้นในกรมรถไฟหลวง เพื่อทำหน้าที่ผลิตภาพยนตร์ข่าวสารและสารคดีเผยแพร่กิจการของกรมรถไฟ ตลอดจนกิจการของกระทรวงกรมอื่น ๆ (โดม สุขวงศ์, 2539)

ในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นยุคที่การถ่ายทำภาพยนตร์สมัครเล่นกลายเป็นงานอดิเรกที่นิยมกันขึ้นในหมู่เจ้านาย ขุนนาง และพ่อค้าคหบดีในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดภาพยนตร์อย่างยิ่ง ทรงเป็นนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นที่สำคัญของสยามและของโลก (โดม สุขวงศ์, 2539) แต่การถ่ายภาพยนตร์ในยุคนี้ยังมีแค่ 2

ประเภทคือ ภาพยนตร์เพื่อการประชาสัมพันธ์ของทางราชการ และภาพยนตร์ที่ถ่ายโดยนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น ยังไม่มีการสร้างภาพยนตร์บันเทิงฉายให้แก่สาธารณชนชม

ในปี พ.ศ. 2466 คณะของนายเฮนรี เอ. แมครี (HENRY A. MACRAE) ฝรั่งเศสสร้างภาพยนตร์จากฮอลลีวูด ได้เดินทางมาถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “นางสาวสุวรรณ” โดยใช้คนไทยเป็นตัวแสดง และกรรมรถไฟหลวงได้นำออกฉายให้ประชาชนชมเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2466 หลังจากภาพยนตร์ไทยเรื่อง “นางสาวสุวรรณ” ออกฉายในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2466 ชาวไทยรู้สึกตื่นเต้นและเห็นกันว่าเป็นภาพยนตร์ไทยเรื่องแรก ก็เรียกร้องอยากจะมีผู้คิดสร้างภาพยนตร์ไทยกันต่อไปอีก มีผู้เขียนจดหมายไปแสดงความคิดเห็นเรียกร้องเช่นนี้ตามหนังสือพิมพ์และวารสารบ้าง (โคม สุขวงศ์, 2539)

2. ยุคเริ่มมีเอกชนสร้างภาพยนตร์เพื่อการพาณิชย์

ปลายปี พ.ศ. 2469 (ต้นรัชกาลที่ 7) มีคณะคนไทยซึ่งเป็นเอกชนประกาศจัดสร้างภาพยนตร์ขึ้นเป็นรายแรก ใช้ชื่อคณะว่า “บริษัทถ่ายภาพยนตร์ไทย” ผู้ริเริ่มก่อการและดำเนินการได้แก่ หลวงสุนทรอัศวราชกับพรรคพวกเป็นข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งถูกขอยกออกจากราชการ (โคม สุขวงศ์, 2539)

ต่อมาได้มีคนไทยเอกชนอีกกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยพี่น้องในตระกูลลลวสุวัตเจ้าของโรงพิมพ์ศรีกรุงและกิจการหนังสือพิมพ์รายวันศรีกรุง ประกาศสร้างภาพยนตร์ขึ้นมาบ้างโดยใช้ชื่อว่า กรุงเทพภาพยนตร์บริษัท และได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “โชคสองชั้น” ออกฉายเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2470

บริษัทถ่ายภาพยนตร์ไทย ได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “ไม่คิดเลย” และนำออกฉายเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2470

การเริ่มต้นประกอบกิจการสร้างภาพยนตร์เพื่อการค้าของคนไทย ซึ่งเริ่มขึ้นในต้นรัชกาลที่ 7 จึงเริ่มต้นขึ้นด้วยการแข่งขันกันระหว่างผู้สร้างสองคณะ และปรากฏว่าคณะของกรุงเทพฯภาพยนตร์บริษัท จะอยู่ในฐานะได้เปรียบกว่ามาก เพราะบุคคลซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการสร้างภาพยนตร์ของบริษัทนี้คือหลวงกลการเจนจิต หนึ่งในคณะพี่น้องลลวสุวัตซึ่งทำงานเป็นหัวหน้าช่างถ่ายภาพยนตร์ของกองภาพยนตร์เผยแผ่ข่าว กรรมรถไฟหลวง

พ.ศ. 2470 - พ.ศ. 2475 เป็นยุคหนังเงียบในประเทศไทย เพราะภาพยนตร์ไทยที่สร้างขึ้นออกมาในระยะนี้ล้วนเป็นแบบภาพยนตร์เงียบ คือไม่มีการบันทึกเสียงใด ๆ การบรรยายเรื่อง และบทเจรจาของตัวละครจะใช้ตัวอักษรบรรยายสลับกับภาพ

ส่วนภาพยนตร์ไทยเสียงในฟิล์มหรือภาพยนตร์ไทยพูดได้ ซึ่งคณะพี่น้องสกุลวสุวัตได้ศึกษาค้นคว้าทดลองทำงานได้ผลสำเร็จ สามารถนำผลงานทดลองออกฉายสู่สาธารณชนครั้งแรกเมื่อ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2473 และต่อมาได้ถ่ายทำภาพยนตร์ข่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จฯนิวัติพระนคร เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2474 หลังจากนั้นพี่น้องสกุลวสุวัตจึงสร้างภาพยนตร์บันเทิงเพื่อการค้าชนิดพูดได้หรือเสียงในฟิล์มเรื่องแรกคือ “หลงทาง” ออกฉายเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 และเรียกชื่อกิจการของตนว่า “ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง” และได้สร้างโรงถ่ายภาพยนตร์เสียงอย่างถาวรและทันสมัยในยุคนั้นที่บริเวณทุ่งบางกะปิ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดขาดแคลนวัตถุดิบ โดยเฉพาะฟิล์มภาพยนตร์ และสารเคมี ที่ใช้ในการล้างฟิล์ม พ.ศ. 2480 เกิดบริษัทภาพยนตร์ไทยจำกัด หรือไทยฟิล์ม ประกอบด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล นายพจน์ สารสิน หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ นายประสาธ สุกุม เป็นต้น

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ฟิล์มภาพยนตร์ขาดแคลน ผู้สร้างหนังจึงหันมาใช้ฟิล์ม 16 มม. ในการสร้างภาพยนตร์ไทยพากย์ ทำให้เกิดความนิยมใช้ฟิล์ม 16 มม. ในกลุ่มผู้สร้างภาพยนตร์

ใน พ.ศ. 2495 จอมพล ป. ได้ดำริจะเริ่มกิจการวิทยุโทรทัศน์ขึ้น ด้วยเล็งเห็นว่าวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลมาก ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2495 การดำเนินงานของบริษัทไทยโทรทัศน์ อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมประชาสัมพันธ์ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2526)

พ.ศ. 2496 รัตน์ เปสตันยี ได้จัดตั้งบริษัท หนุมานภาพยนตร์ สร้างภาพยนตร์ไทยระบบ 35 มม. เสียงในฟิล์ม เรื่อง สันติ-วิณา (เป็นหนังพูดระบบ 35 มม. เรื่องแรกในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2) ออกฉายครั้งแรกในปี 2497

จากที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีผู้สร้างหนังหลายราย แต่อาจกล่าวได้ว่าไม่มีสถาบันสอนการถ่ายทำภาพยนตร์ในเมืองไทยเลย จนกระทั่งเกิดวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพขึ้นใน พ.ศ.

2496 และจากการที่เกิดโทรทัศน์ขึ้นใน พ.ศ. 2495 นี้เอง ทำให้นักศึกษาที่จบจากวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ หลักสูตร ปวส. รุ่นแรก (ประมาณ พ.ศ. 2500) สามารถเข้าไปทำงานให้กับวงการโทรทัศน์ เนื่องจากการในสมัยนั้นการทำข่าวยังต้องใช้ภาพยนตร์ นักศึกษาที่สำเร็จจากวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพได้เรียนทั้งภาพนิ่งและภาพยนตร์จึงสามารถทำงานให้กับวงการโทรทัศน์ได้ (สุรพล ชลวิไล, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2541)

พ.ศ. 2507 รัฐบาลประกาศให้กิจการภาพยนตร์ เป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง ผู้สร้างหนัง 35 มม. ในขณะนั้นมีอยู่ 2-3 ราย ได้แก่ หนุมานภาพยนตร์ อัสวินภาพยนตร์ และละโว้ภาพยนตร์

ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา เป็นการเริ่มต้นยุคภาพยนตร์ไทยมาตรฐาน 35 มม. เสียงในฟิล์ม เป็นจุดเริ่มต้นของภาพยนตร์ไทยปัจจุบัน เกิดบริษัทสร้างภาพยนตร์ใหม่ ๆ เช่น ไฟว์สตาร์ สหมงคลฟิล์ม และเอเพ็กซ์ เป็นต้น ผู้กำกับภาพยนตร์ในยุคนี้ ได้แก่ เปี้ยก ไปสเตอร์ ยุทธนา มุกดาสนิท หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล เป็นต้น

ยุคที่ 2

การขยายตัวของความสนใจด้านการถ่ายภาพและภาพยนตร์ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2488) เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาได้เริ่มนำภาพยนตร์การศึกษา (ภาพยนตร์ 16 มม.) มาเผยแพร่ในเมืองไทย ตรงกับสมัยที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี การใช้นโยบายรัฐนิยม รวมทั้งนโยบายด้านเศรษฐกิจและการศึกษา มีส่วนทำให้วงการภาพนิ่งและภาพยนตร์ตื่นตัวขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดการตั้งสถาบันการศึกษาที่สอนการถ่ายภาพและภาพยนตร์โดยเฉพาะ หลังจากที่โรงเรียนเพาะช่างได้ยุบแผนกช่างถ่ายรูปไปในระหว่างสงคราม อีกทั้งเกิดการขาดแคลนฟิล์ม และสารเคมีที่ใช้ในการถ่ายรูปและถ่ายภาพยนตร์ในช่วงภาวะสงคราม

1. เริ่มเกิด โสตทัศนศึกษา (Audio-visual) ในเมืองไทย

คำว่า “โสตทัศนศึกษา” (Audio-visual Education) ประกอบด้วยคำสองคำรวมกันคือ คำว่า “โสตศึกษา” คำหนึ่ง และคำว่า “ทัศนศึกษา” อีกคำหนึ่ง โสตศึกษา หมายถึง ประสบการณ์การศึกษาซึ่งผู้เรียนได้รับโดยอาศัยการฟังหรืออาศัยหู ส่วน “ทัศนศึกษา” นั้น

หมายถึง ประสบการณ์การศึกษาซึ่งผู้เรียนได้รับจากการดูหรืออาศัยตา (สนั่น ปัทมะทิน, 2535)

ดังนั้นคำว่า “โสตทัศนศึกษา” จึงหมายถึงประสบการณ์การศึกษา ซึ่งผู้เรียนได้รับจากการฟัง หรือการดู และจากทั้งการฟังและการดู

สำหรับประเทศไทย โสตทัศนศึกษาเริ่มเกิดเป็นตัวตนขึ้นในระยะตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะสำนักงานข่าวสารอเมริกันได้นำภาพยนตร์เสียง 16 มม. เข้ามาสู่ประเทศไทยในปี 2488 เพื่อฉายให้ผู้คนตระหนักในสาเหตุของสงครามและผลของมัน และเรียกกรรมวิธีนี้ว่า “โสตทัศนศึกษา”

...คำว่า “Audio-visual” เริ่มเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดใหม่ๆ โดยสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำเข้ามา หลังจากอเมริกามีบทบาทในการช่วยประเทศไทยให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาชญากรรมสงคราม อเมริกาได้นำรถจี๊ปขึ้นมายังประเทศไทยเป็นครั้งแรก โดยอเมริกานำรถจี๊ปไปฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดสงคราม เรื่อง Prelude to War นำไปฉายในที่ต่างๆ อเมริกาเอาหนังมาฉายให้คนเข้าใจว่าทำไมอเมริกาจึงเข้าร่วมสงคราม มิฉะนั้นแล้วคนไทยจะเข้าใจผิด...(สนั่น ปัทมะทิน, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2540)

ราว พ.ศ. 2489 กระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะกองการศึกษาผู้ใหญ่ ได้เริ่มใช้ภาพยนตร์ธรรมรงค์ให้คนรู้หนังสือ เผยแพร่ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน รวมทั้งแทรกความบันเทิงเข้าไปด้วย โดยจัดเป็นหน่วยเคลื่อนที่ทั้งทางบกและทางน้ำตามสถานที่ต่างๆ ทั้งภายในและนอกโรงเรียน และเพิ่มจำนวนหน่วยเคลื่อนที่ขึ้นเรื่อยๆ จนถึงกับมอบให้จังหวัดสำคัญๆ ดำเนินการ โรงเรียนรัฐบาลส่วนกลางเริ่มจัดให้มีหน่วยโสตทัศนศึกษาขึ้นในโรงเรียน เช่น ที่โรงเรียนสตรีวิทยา เป็นแห่งแรก เป็นต้น

2. สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือแก่ไทยด้านการศึกษา

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือในการส่งเสริมการศึกษาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น จากหลายประเทศและหลายองค์การระหว่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลืออย่างมหาศาล ใน พ.ศ. 2493 รัฐบาลของจอมพล ป. ได้ลงนามในความตกลงรับความช่วยเหลือทางการทหารและเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา การ

ช่วยเหลือรวมทั้งการช่วยเหลือด้านการศึกษา (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525 : 569)

สำหรับความช่วยเหลือด้านการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา มีคณะกรรมการบริหารวิเทศกิจประจำประเทศไทย (USOM) เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ ดังจะเห็นได้ว่าในระยะ 10 ปีระหว่าง พ.ศ. 2495-2505 ยูซอม (USOM) ได้จัดการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคแก่การศึกษาไทย ทั้งทางด้านประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การฝึกหัดครู มหาวิทยาลัย และการศึกษาในระดับปริญญา รวมทั้งการจัดปรับปรุงการสอนภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ ยูซอม ได้จัดให้มีโครงการช่วยเหลือหลายโครงการ ซึ่งแต่ละโครงการได้จัดให้ทั้งอุปกรณ์การศึกษา ทุนการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้วย (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525 : 570)

ยูซอมได้ให้การสนับสนุนด้านทุนการศึกษาแก่สถาบันต่างๆ ด้วยการจัดส่งเจ้าหน้าที่และนักเรียนซึ่งมีความชำนาญในงานไปดูการศึกษา และเรียนในสหรัฐอเมริกา (ใน พ.ศ. 2493) ไปศึกษา 604 คน และดูงาน 242 คน และส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยงาน 294 คนในประเทศไทย(คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525 : 570)

นอกจากนี้ ยูซอม ได้จัดทำความช่วยเหลือระหว่างมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา กับสถาบันการศึกษาของไทยอีก คือ มหาวิทยาลัยออเรกอน กับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (พ.ศ. 2497-2502) มหาวิทยาลัยเท็กซัส กับ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2497-2503) มหาวิทยาลัยเวิร์นสเดทกับวิทยาลัยเทคนิค (พ.ศ. 2497-2503) มหาวิทยาลัยอินเดียนา กับ วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร (ปัจจุบันมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) (พ.ศ. 2498-2504) มหาวิทยาลัยอินเดียนา กับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2498-2503) (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525 : 570)

ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) วันที่ 1 ม.ค. 2492 และคณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติขึ้นเพื่อประสานงานกับ UNESCO และ UNESCO ได้ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยตามโครงการต่างๆ หลายโครงการ ได้แก่ โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา (ตั้งแต่ พ.ศ. 2493-2503), ศูนย์กลางอบรมการศึกษา

ผู้ใหญ่ ที่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) (เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2493-2503) เป็นต้น (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525 : 574)

นอกจากนี้ การที่ USOM ได้จัดทำความช่วยเหลือระหว่างมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกากับสถาบันการศึกษาของไทย คือ มหาวิทยาลัยเวย์นสเตทกับวิทยาลัยเทคนิค ทำให้กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพขึ้น และเริ่มทำการสอนใน พ.ศ. 2496 (ชอุ่ม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2541)

3. นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

- นโยบายด้านเศรษฐกิจ

ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500) ได้ให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงประเทศเพื่อสร้างชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะนโยบายในทางเศรษฐกิจนั้น จอมพล ป. ถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญของรัฐบาลที่จะต้องเร่งปรับปรุง งานทางด้านเศรษฐกิจที่รัฐบาลเร่งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในขณะนั้น ได้แก่ (เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, 2521)

ก. การกำจัดอิทธิพลของชนชาวจีนออกจากระบบเศรษฐกิจของไทย

ข. แก้ปัญหาคนว่างงานและส่งเสริมอาชีพในด้านต่างๆ

สมัยรัฐบาลจอมพล ป. ซึ่งเป็นรัฐบาลชาตินิยม ได้หยิบยกเอานโยบายการกำจัดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนมาพิจารณาดำเนินการอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนโยบายนี้ได้เคยถูกพิจารณาในสมัยรัชกาลที่ 6 จอมพล ป. ถือว่าปัญหาชาวจีนเป็นปัญหาความเป็นความตายที่สำคัญของประเทศ เพราะในขณะนั้นธุรกิจการค้าส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของชาวจีน

ในระยะแรก จอมพล ป. ได้เข้าควบคุมกิจการการค้าของชาวจีนอย่างใกล้ชิดบังคับให้ร้านค้าทั้งหมดจดทะเบียนการค้า ป้ายชื่อร้านที่เป็นภาษาต่างประเทศต้องมีภาษาไทยกำกับ บัญชีร้านค้าต้องทำเป็นภาษาไทย ต่อมาจึงได้เริ่มกำจัดสิทธิในการประกอบอาชีพของชาวจีน โดยการออกพระราชบัญญัติฉบับต่างๆ เพื่อสงวนอาชีพไว้เฉพาะชาวไทยเท่านั้น อาทิเช่น พระราชบัญญัติเกลือ, พระราชบัญญัติล้อเลื่อน, ประกาศห้ามชาวจีนขายอาหารใน

จะเห็นได้ว่าในสมัยที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามส่งเสริมให้คนไทยประกอบอาชีพ และพยายามออกกฎหมายสงวนอาชีพไว้ให้คนไทย ได้แก่ อาชีพตัดผม ตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี การเรียงพิมพ์ตัวอักษร การเป็นทนายความ ฯลฯ ซึ่งเป็นความพยายามของรัฐบาลจอมพล ป. ในการกำจัดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีน

ในส่วนที่มาจากเกี่ยวกับด้านภาพนิ่งและภาพยนตร์ก็คือ จอมพล ป. ได้สนับสนุนให้ประชาชนไทยประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพหลายๆ อย่างที่ไม่ค่อยมีคนไทยทำ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เปิดหลักสูตรสอนวิชาชีพขึ้นที่โรงเรียนสารพัดช่าง วัดแก้วฟ้า และเปิดแผนกช่างภาพและภาพยนตร์ขึ้นที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ

...สมัยนั้นก็คือให้คนไทยมีอาชีพ ที่มาเกี่ยวกับท่าน(ศาสตราจารย์สนั่น) ตรงนี้ เพราะสมัยนั้นคนไทยก็ถูกชาวต่างด้าวโดยเฉพาะชาวจีนแย่งอาชีพไปหมดหลายอย่าง อย่างที่ยกตัวอย่างให้ฟัง ตัดผมนี่เอามาได้ สถานที่คนจีนก็เป็นเจ้าแก่เก็บเงิน ให้คนไทยตัด ทีนี้การถ่ายภาพมันก็ต้องลงทุน มันก็ไม่ใช่ง่าย แต่อาจารย์สนั่นก็เป็นคนจุดขึ้นมาว่า เพื่อให้คนไทยมีอาชีพอย่างนี้ได้ เคียวนี้คนไทยก็มีอาชีพเป็นช่างภาพกันเยอะแยะ สมัยก่อนไม่มี ช่างภาพก็เป็นชาวจีนทั้งนั้นส่วนใหญ่...(ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2541)

ศาสตราจารย์ช่อม ยังกล่าวอีกว่า “วิชาถ่ายภาพมันอยู่ในมือคนจีนทั้งหมด ปัญหาที่เกิดขึ้นปี 2493 การถ่ายภาพในสมัยนั้นนี้อยู่ในมือชาวจีน ทีนี้ยุคนั้น จอมพล ป. ก็มีนโยบายรัฐนิยมสงวนอาชีพไว้ให้คนไทย เพราะฉะนั้นสมัยนั้นช่างตัดผม คนจีนเป็นไม่ได้ เขาเรียกว่ากฎหมายสงวนอาชีพ ทีนี้ครั้งจะมาสงวนอาชีพถ่ายภาพทำไม่ได้ เพราะคนไทยทำไม่เป็น”

...จอมพล ป. ก็รัฐนิยมคือพยายามจะหาวิธีอะไรถึงจะให้คนไทยมีอาชีพ ทีนี้คนไทยตอนนั้นมีอาชีพถ่ายภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความรู้เลยไม่เหมือนตัดผม ตัดผมก็ใช้ความชำนาญเท่านั้นก็สงวนอาชีพไว้ให้คนไทยได้ ก็เลยมีโรงเรียนสารพัดช่าง มันช่วยให้คนไทยมีความรู้ทางด้านถ่ายภาพจะได้มีอาชีพได้.... (ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2541)

- นโยบายด้านการศึกษา

หลังจาก พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตย ประชาชนต้องมีความรู้อ่านออกเขียนได้ รัฐบาลในสมัยพลตรีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า คนวัยผู้ใหญ่ที่นับถือเป็นผู้ที่เป็นชุมพลังของประเทศ ประเทศใดถ้าขาดคนวัยผู้ใหญ่ที่เฉลียวฉลาด และมีผู้อ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ เป็นจำนวนมากแล้ว ความหวังที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว นั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แต่คนในวัยผู้ใหญ่เหล่านี้ไม่สามารถไปเข้าโรงเรียนอย่างเด็ดๆ ได้ รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญและจำเป็นในการที่ต้องจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาวางแผนโครงการและดำเนินงานเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (อุดม เขยทิววงศ์, 2527)

คณะกรรมการชุดที่ดั่งขึ้นดังกล่าวนี้ ประกอบด้วย พลเรือตรีหลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเป็นประธาน และมีพลตรีหลวงพิบูลสงคราม หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม หลวงชำนาญยุทธศิลป์ และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นกรรมการโดยมีกิจกรรมที่ทำได้

1. พิจารณาจัดการวางแผนการศึกษาผู้ใหญ่และวางแผนเค้าโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แล้วเสร็จในปลายปี 2480
2. จัดส่งนายบุญช่วย สมพงษ์ หัวหน้าแผนกตรวจสอบเรื่องราวและความเห็น สำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ เดินทางไปดูงานและศึกษาวิธีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในต่างประเทศ (ยุโรปและอเมริกา) เมื่อต้นปี พ.ศ. 2481 เป็นเวลา 2 ปี
3. เสนอรัฐบาลให้จัดดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่ ในวงการศึกษาผู้ใหญ่ไปพลางก่อน ในระหว่างที่ไม่มีองค์การการศึกษาผู้ใหญ่โดยเฉพาะ

ต่อมารัฐบาลพลตรีหลวงพิบูลสงครามได้ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2483 ว่าด้วยการจัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2483

- เปิดสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นที่โรงเรียนสารพัดช่างวัดแก้วฟ้า (พ.ศ.

2494)

ใน พ.ศ. 2494 กระทรวงศึกษาธิการได้เปิดสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นใช้เวลาเรียน 3 เดือน ที่โรงเรียนสารพัดช่าง วัดแก้วฟ้า เปิดสอนสำหรับผู้ใหญ่ที่มีเวลาว่างในตอนเย็น ผู้เรียนต้องซื้ออุปกรณ์ทั้งหมดมาฝึกเอง (สนั่น ปัทมะทิน, 2504) วิชาที่เปิดสอน ได้แก่ ตัดผม, เย็บผ้า, ถ่ายรูป, ทำอาหาร เป็นต้น ใช้เวลาเรียนวันละ 2-3 ชั่วโมงไม่ได้เรียนเต็มวัน

และไม่จำกัดพื้นฐานความรู้ของผู้ที่มาเรียน ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการถ่ายรูป ได้แก่ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เคมี รวมทั้งความรู้ภาษาอังกฤษ หลักสูตรวิชาถ่ายรูปมุ่งสอนให้ปฏิบัติได้คือ ถ่ายรูปได้ ล้างฟิล์ม และอัด-ขยายรูปได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นที่โรงเรียนสารพัดช่างวัดแก้วฟ้าจึงไม่ได้สอนความรู้ทางวิชาการแบบที่มีการสอนที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ซึ่งเปิดในปี พ.ศ.2496 (ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2541) ศาสตราจารย์สนั่น ซึ่งเรียนจบทางด้านโสตทัศนศึกษามาจากมหาวิทยาลัยอินเดียใน พ.ศ. 2493 ก็ได้มาสอนการถ่ายรูปที่โรงเรียนสารพัดช่าง วัดแก้วฟ้านี้ด้วย

....ถ่ายรูปนี่ ก็มีหลายระดับ แบบธรรมดาๆ ตามร้านรับจ้างอัดขยายรูปก็มี แต่ถ้าอยากได้ความรู้แบบวิชาการ แบบที่คณะวิทยาศาสตร์เขาเรียนกันก็อีกระดับหนึ่ง ที่วัดแก้วฟ้า สอนแบบธรรมดาๆ พื้นฐาน ก็ให้เอากล้องมา หัดถ่าย หัดล้าง อัด-ขยาย เท่านั้นเอง ตอนที่เริ่มมาทำให้เป็นเรื่องเป็นราวก็ตอนที่มหาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ เป็นระบบการเรียนวิชาสามัญ เรียนวิชาเทคนิค เรียนวิชาปฏิบัติการ อะไอย่างนี้ถึงเริ่มมาเป็นระบบ...(ช่อม ประเสริฐสกุล, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2541)

- เปิดแผนกวิชาช่างภาพสอนการถ่ายภาพและภาพยนตร์ที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ (พ.ศ. 2496)

หลังจากกระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนหลักสูตรวิชาซีพระยะสั้น ที่โรงเรียนสารพัดช่างใน พ.ศ. 2494 แล้ว กรมอาชีวศึกษาฯ ได้เริ่มเปิดวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2496 เป็นวันที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพเริ่มเปิดทำการสอน โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้ทำพิธีเปิด

กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ด้วยความร่วมมือจากคณะผู้แทนบริหารเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (USOM = UNITED STATES OPERATION MISSION TO THAILAND) ดังได้กล่าวมาแล้วว่า USOM ได้จัดทำความช่วยเหลือระหว่างมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา กับสถาบันการศึกษาของไทย วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพก่อตั้งขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเวย์นสเตต (WAYNE STATE UNIVERSITY) ของสหรัฐอเมริกา เพื่อเปิดสอนวิชาสายอาชีพในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง (ปวส.) เป็นแห่งแรกในประเทศไทย เพื่อรับนักศึกษาต่อจากระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่กรมอาชีวศึกษาได้เปิดหลายแห่งแล้ว ตามโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา สาขาวิชาที่ได้รับความช่วยเหลือคือ สาขาวิชาช่างก่อสร้าง ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างไฟฟ้า เคหศาสตร์ ช่างพิมพ์ เป็นต้น

หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาช่างภาพ (หลักสูตร พ.ศ. 2521)

หลักสูตรนี้จัดขึ้นเพื่อรับนักเรียนที่จบการศึกษาระดับ ม. 3 หรือ ม.ศ. 3 นักศึกษาได้รับความรู้ในระดับวิชาชีพ เพื่อ

1. เป็นช่างถ่ายภาพ ช่างถ่ายภาพยนตร์ ช่างถ่ายภาพยนตร์โทรทัศน์ ทำหน้าที่บันทึกภาพกิจกรรม ภาพประกอบหลักฐาน ทั้งในหน่วยงานราชการและเอกชน
 2. สามารถผลิตภาพถ่ายสำหรับงานกิจการพิมพ์ งานโฆษณา งานการศึกษา และอื่นๆ
 3. สามารถผลิตภาพถ่ายขาว และสี
 4. สามารถถ่ายและล้างฟิล์มภาพยนตร์ สร้างภาพยนตร์โฆษณา ภาพยนตร์สารคดี การศึกษา ภาพยนตร์ข่าว และภาพยนตร์บันเทิง
 5. สามารถผลิตทัศนวัสดุจากงานถ่ายภาพ ที่ใช้กับอุปกรณ์เทคโนโลยีประเภทต่างๆ
 6. สามารถทำหน้าที่เขียนบท สารคดี และถ่ายทอดได้ตามลักษณะงานที่ต้องการ
- จากหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกช่างภาพนี้จะสังเกตเห็นได้ว่า นักศึกษาที่จบออกไปแล้วจะสามารถออกไปทำงานด้านวารสารได้ทั้งหมด

- การจัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2496 วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้มีการเปิดหลักสูตรการศึกษามัธยมศึกษาขึ้นเป็นปีแรก แบ่งเป็น 4 สาขาวิชาเอกได้แก่ อาชีวศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และบริหารการศึกษา

สำหรับสาขาวิชาอาชีวศึกษานั้นถือเอาวิชาโสตทัศนศึกษาเป็นวิชาบังคับ ในขณะที่ศาสตราจารย์สนั่น ได้มาเป็นอาจารย์พิเศษสอนในวิชาดังกล่าวตั้งแต่ปี 2496 ซึ่ง รองศาสตราจารย์ชม ภูมิภาคได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “วิชาพวกอาชีวศึกษานี้จะมีวิชาบังคับเลือก วิชาถ่ายรูป เมื่ออาจารย์สนั่น มาสอนนี้ก็รู้สึทศปี 2496 เรียนรวมกันหมดทุกคนทุกสาขาเรียนเรื่องการถ่ายรูป ถือว่าเป็นวิชาพื้นฐานเพราะว่าเป็นวิชาสำคัญ การถ่ายรูปถ่ายทำสไลด์ ทำรูป ถ่ายภาพยนตร์ อะไรต่ออะไร เพราะว่าผู้ที่เป็นนักการศึกษา เป็นครูบาอาจารย์ต้องสามารถจะผลิตอุปกรณ์การสอน โดยเฉพาะพวกโสตทัศนศึกษา คือพวกภาพถ่ายทั้งหลายควรจะเป็น เพราะฉะนั้นจึงต้องสอนเพื่อมุ่งจะเอาไปผลิตอุปกรณ์การสอน” (ชม ภูมิภาค, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2541)

สำหรับการสอนวิชาโสตทัศนศึกษาที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า มิได้มุ่งเพื่อให้ผู้เรียนจบออกไปประกอบอาชีพรับจ้างเปิดร้านถ่ายรูป แต่มุ่งให้สามารถผลิตอุปกรณ์ประกอบการสอนได้ คือมุ่งเพื่อผลิตนักศึกษาให้ไปเป็นครู

ระหว่าง พ.ศ. 2496-2499 เป็นเวลาก่อนหน้าที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาจะได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยอินเดียนาแห่งสหรัฐอเมริกา ศาสตราจารย์सनัน ได้มาเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาโสตทัศนศึกษาซึ่งเป็นวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาในชั้นปีที่ 3 ต่อมาใน พ.ศ. 2500 จึงมีผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ จากมหาวิทยาลัยอินเดียนามาช่วยสอนในวิชานี้ (ชม ภูมิภาค, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2541)

ต่อมาใน พ.ศ. 2497 จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2497-2499 มล. ปิ่น มาลากุล ทำหน้าที่รักษาการตำแหน่งอธิการบดี ต่อมา พ.ศ. 2499-2512 ดร. สาโรช บัวศรี จึงดำรงตำแหน่งอธิการบดีเป็นคนแรก ในช่วงที่ ดร. สาโรช เป็นอธิการบดีนี้เอง ศาสตราจารย์सनัน ก็ได้รับเชิญมาเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาโสตทัศนศึกษาและการถ่ายรูปด้วย ดังที่ รองศาสตราจารย์ชม กล่าวว่า “ตั้งแต่ พ.ศ. 2499-2512 อาจารย์สาโรช บัวศรี เป็นอธิการ ก็ในช่วงนี้ อาจารย์सनันก็มาเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาถ่ายรูป สอนวิชาโสตทัศนศึกษา โสตทัศนศึกษาคือว่าด้วยเรื่องของการผลิตอุปกรณ์ การใช้ อุปกรณ์การสอนโดยตรง เป็นวิชาบังคับ นักศึกษา กศบ. ทุกคนจะต้องเรียนวิชาโสตทัศนศึกษา ก็เรื่องของการถ่ายรูป ถ่ายทำสไลด์ การใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนทั้งหมด เป็นวิชา 3 หน่วยกิต”

- การเปิดแผนกวารสารศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2491-2500) ควบคู่กับการเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัย ได้แสดงความเห็นชอบที่จะให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดการสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ ปี 2497 ถึงแม้ว่าเลขาธิการกรรมการสภามหาวิทยาลัยจะได้เสนอความเห็นว่ามีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังขาดอาจารย์ในวิชาประเภทนี้อยู่ การเงินก็ฝืดเคือง และสถานที่ก็คับแคบ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2526)

ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2497 จอมพล ป. ในฐานะ นายกรัฐมนตรี ได้เสนอว่า ควรจะจัดให้มีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้ดำเนินการจัดตั้ง คณะสังคมสงเคราะห์ขึ้น แบ่งออกเป็น 2 แผนกคือ แผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และ แผนกวารสารศาสตร์

ในปี 2508 แผนกวารสารศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นแผนกอิสระวารสารศาสตร์ 2513 แผนกวารสารศาสตร์ได้ดำเนินการแยกตัวออกจากคณะสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ และยกฐานะเป็นแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

ปี 2522 แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ก็ยกฐานะเป็นคณะวารสาร ศาสตร์และสื่อสารมวลชน

จากคำให้สัมภาษณ์ของ อาจารย์ชิน คล้ายปาน “คณะวารสารศาสตร์ (พ.ศ. 2497) เดิมก็ยังไม่มีการสอนถ่ายภาพ ก็จะเริ่มทางนี้ อาจารย์สนั่น ก็มาบุกเบิกทางด้านนี้ด้วย ก็ให้ผม มาอยู่ทางนี้ มาทำห้องมืดที่นี่ ตอนนั้นวารสารศาสตร์นี้เป็นสาขาของคณะสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ ก็จะมีแผนกสังคมสงเคราะห์ กับแผนกวารสารศาสตร์ แล้วตอนหลังมีคณะมานุษย วิทยาขึ้นมา ก็แยกเป็นแผนกอิสระวารสารศาสตร์ ผมมาปี 2505 ก็มาเริ่มทำห้องมืดก่อน ก็มา ช่วยทำกับ อาจารย์สนั่น อาจารย์สนั่นร่างหลักสูตรขึ้นมา หลักสูตรการถ่ายภาพและ ภาพยนตร์” (ชิน คล้ายปาน, สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2541)

ดร.สมควร กวียะ อดีตคณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ให้สัมภาษณ์ว่า “ตอนนั้น (พ.ศ. 2513) ยังเป็นแผนกอิสระวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชนอยู่ ผมก็จำเป็นจะต้องพัฒนาหลักสูตร จากเดิมหลักสูตรนั้นไม่มีการแยกกลุ่ม วิชาหรือสาขาวิชา เราก็มองว่าเพื่อที่จะปรับปรุงให้มันทันสมัยก็จะต้องมีการแยกเป็นหนังสือ พิมพ์กับสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ โฆษณา ประชาสัมพันธ์ จะเรียกว่า 5 สาขา ก็ได้ แต่ยังไม่แยกเป็นสาขาทีเดียว ของเรานี้คล้ายกับว่าเป็นกลุ่มวิชาซึ่งต่อมาก็ได้มีการ พัฒนาหลักสูตร อาจารย์สนั่นก็ได้ช่วยเป็นอย่างดีเลย ท่านก็ได้มีส่วนช่วยผลักดันให้เรายก ฐานะของแผนกอิสระขึ้นเป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนปัจจุบัน เรื่องนั้นผม ก็เป็นคนเสนอก่อตั้งต่อสภามหาวิทยาลัย ก็ได้มีอาจารย์สนั่น ช่วยเหลือเป็นอย่างดีเพราะว่า การที่เราจะยกฐานะของแผนกอิสระขึ้นเป็นคณะได้นั้นเราจะต้องแสดงให้เห็นว่าเรามี

สมรรถภาพ มีศักยภาพ ท่านอาจารย์สนั่น ก็เป็นเร็วแรงสำคัญในการที่จะผลิตตำรา เพราะไว้ในเรื่องการเรียนรู้การสอนนั้นตำราเป็นส่วนสำคัญ เช่น ท่านช่วยเป็นบรรณาธิการ ศัพท์านุกรมสื่อสารมวลชน ซึ่งเป็นหนังสือเล่มใหญ่ ใช้เวลาทำนานถึง 3 ปี ท่านก็เป็นหัว เรียวหัวแรงสำคัญ นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้เราสามารถที่จะแสดงศักยภาพของแผนก อีสิระวารสารศาสตร์จนทำให้เป็นที่ยอมรับได้ เพราะว่าเรามีตำราเริ่มออกมาโดยมีท่าน อาจารย์สนั่น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นเร็วแรงเลยสำคัญทีเดียว” (สมควร กวียะ, สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2540)

สรุปได้ว่า พัฒนาการของการถ่ายภาพและภาพยนตร์เริ่มจากการเล่นกล้องถ่ายรูปใน หมู่เจ้านาย ถือเป็นงานอดิเรกของเจ้านายและขุนนาง ส่วนการเรียนรู้การถ่ายภาพในสมัย แรกๆ (สมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 7) ยังไม่มีสถาบันสอนการถ่ายภาพและภาพยนตร์อย่าง เป็นทางการ จนกระทั่งเข้าสู่สมัยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย (รัชกาลที่ 8) ตั้งแต่ หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เกิด การตื่นตัวเรื่องการถ่ายภาพและภาพยนตร์ มีการก่อตั้งสถาบันสอนวิชาถ่ายภาพทั้งในระดับ หลักสูตรวิชาชีพพระยศัน และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เป็นแห่งแรกใน ประเทศไทย และตั้งแต่สมัยจอมพล ป. เป็นต้นมา ได้มีการสอนวิชาถ่ายภาพและภาพยนตร์ ในระดับมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยธรรม ศาสตร์ เป็นต้น